

مرحوم شهید ثالث به یکی از دوستان خود می‌گوید: «هر چه تلاش می‌کردم شبی را به اندازه حضرت زینب (س) عبادت کنم موفق نشدم عبادات آن حضرت از توان و استطاعت من خارج بود».

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه **خبرگزاری فارس**، ابن ایام متعلق به بانوی مکرمه و جلیله‌ای است که برای همیشه تاریخ، مسلمانان را مدیون فداکاری، ایثار و شهادت خویش ساخت، او پیام‌رسانی سترگ، سخنوری کم‌نظیر، زاهدی شب‌زنده‌دار، مجاهدی نستوه و الگوی کاملی برای زنان و مردان است، او عالمه و مفسر قرآن کریم است، او عطر ریحانه بهشتی زهر(س) و شهادت و شجاعت خیرشکن مولا علی(ع) را در خود داشته است، زمانی که می‌خواهیم از این بانوی اسوه و نمونه سخن بگوییم، اغلب فداکاری و از جان گذشتگی و یا ولایت‌پذیری ایشان در ذهن می‌آید و از جنبه‌های دیگری که آن حضرت اسوه هستند، غافل هستیم، یکی از آن موارد «تهجد و نماز شب» خواندن حضرت زینب(س) است، به همین منظور با **حجت‌الاسلام حسن هرمز** پژوهشگر مرکز تخصصی نماز گفت‌وگو کردیم که مشروح آن در ادامه می‌آید:***در ابتدا درباره تهجد و نماز شب حضرت زینب کبری(س) توضیح می‌دهید؟**—برخی مورخان درباره این بانوی مکرمه می‌نویسند: تهجد و شب‌زنده‌داری‌اش در تمام مدت عمرش ترک نشد»(1)، کسی که در شرایط دشوار کربلا و حتی شب عاشورا و شام عاشورا تهجد و شب زنده‌داری‌اش برقرار بود، حضرت سجاد(ع) درباره این بانو می‌فرماید: «إِنَّ عَمَّتِي زَيْنَبَ كَانَتْ تُؤَدِّي صَلَاتَهَا مِنْ قِيَامِ الْقِرَائِصِ وَ التَّوَافُلِ: عِنْدَ مَسِيرِنَا مِنَ الْكُوفَةِ إِلَى الشَّامِ، وَ فِي بَعْضِ الْمَنَازِلِ تُصَلِّي مِنْ جُلُوسٍ لِشِدَّةِ الْجُوعِ وَ الضَّغْفَرِ مُنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ، لَأَتَهَا كَانَتْ تَقْسِمُ مَا يُصَيِّبُهَا مِنَ الطَّعَامِ عَلَى الْإِطْفَالِ، لِأَنَّ الْقَوْمَ كَانُوا يَذْفَعُونَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِثْرًا رَغِيْفًا وَاحِدًا مِنَ الْخُبْزِ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ»(2)؛ همانا عمه‌ام زینب همه نمازهای واجب و مستحب خود را در طول مسیر از کوفه به شام ایستاده می‌خواند و در بعضی از منزل‌ها نشسته نماز خواند و این هم به جهت گرسنگی و ضعف او بود، زیرا سه شب بود که غذایی را که به او می‌دادند میان اطفال تقسیم می‌کرد، چون که آن مردمان (سنگدل) در هر شبانه روز به ما یک قرص نان بیشتر نمی‌دادند». در روایت دیگری امام سجاد(ع) می‌فرماید: «در شب یازدهم محرم، عمه‌ام زینب را دیدم که در جامه نماز نشسته و مشغول عبادت است»(3)؛ یعنی نمازش را نشسته اقامه می‌کنند، «ابن نمای حلی» در کتاب مثیرالاحزان از فاطمه دختر امام حسین(ع) چنین نقل می‌کند: «وَ امَّا عَمَّتِي زَيْنَبُ فَاتَّهَا لَمْ تَزَلْ قَائِمَةً فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ - أَيْ عَاشِرَةِ مِنَ الْمُحَرَّمِ - فِي مِحْرَابِهَا تَسْتَعِيْثُ إِلَى رَئْهَا، وَ مَا هَدَاتُ لَنَا عَيْنٌ وَ لَا سَكَنَتْ لَنَا زُقْرَةٌ؛» و اما عمه‌ام زینب، پس وی همچنان در آن شب (شام غریبان) در جایگاه عبادت خود ایستاده بود و به درگاه خدای تعالی استغاثه می‌کرد و در آن شب چشم هیچ یک از ما به خواب نرفت و صدای ناله ما قطع نشد».(4)همچنین نقل شده، هنگامی که امام حسین(ع) در شب عاشورا نزد زینب(س) آمد، از جمله سفارش‌هایی که به او فرمود این بود: «يا اختاه! لا تلتسینی فی نافلَةِ اللَّیْلِ»(5)؛ خواهر جان! مرا در نماز شب فراموش نکن، بنابراین یکی از جنبه‌هایی که زندگی حضرت زینب (س) در آن جهت برای ما الگو است، اهتمام بانو به اقامه «نماز شب» است، هر چند که ما هرگز به پای حضرت زینب(س) در این جایگاه نمی‌رسیم، اما باید تلاش کنیم تا در مسیری که آن بانو قدم نهاده اند ما نیز قدم گذاریم.بزرگان در جاهای مختلف اعتراف به این داشته‌اند که در کوشش برای عبادت به اندازه عبادت‌های حضرت زینب(س) توفیق نداشته‌اند، مرحوم شهید ثالث که در مراتب عبادت و اطاعت کوشش و مداومت بسیار داشته، به یکی از دوستان خود می‌گوید: «هر چه تلاش می‌کردم تا شبی را به اندازه حضرت زینب(س) عبادت انجام بدهم، موفق نشدم، عبادت‌های آن حضرت از توان و استطاعت من خارج بود»(6)، ما که محب و دوست دار حضرت زینب(س) هستیم، تصمیم بگیرم تا همچون آن بانو به نماز شبمان اهمیت داده و از خدا بخواهیم تا برکات تهجد و نماز شب، روزی ما شود.***مگر نماز شب چقدر مهم است؟**—همان طوری که می‌دانید نماز شب 11 رکعت است، چهار تا دو رکعت (مثل نماز صبح) به نیت نماز شب و نماز دو رکعتی به نیت «نماز شفع» و یک نماز یک رکعتی به نیت «نماز وتر»، نماز شب از عباداتی است که آثار و برکات بسیاری دارد، به گونه‌ای که قابل شمارش نیست.در حدیثی از امام صادق(ع) می‌خوانیم: «مَا مِنْ حَسَنَةٍ إِلَّا وَ لَهَا ثَوَابٌ مُبْتَنٍ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا صَلَاةَ اللَّیْلِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ اسْمُهُ لَمْ یَبْنِ ثَوَابَهَا لِعِظَمِ خَطَرِهَا. قَالَ: فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أَحَقُّ لَهَا مِنْ قَرَّةِ أَغْنٍ»(7)؛ هیچ عمل نیکی نیست مگر اینکه ثواب روشنی در قرآن برای آن بیان شده، مگر نماز شب که خداوند بزرگ ثواب آن را روشن نساخته به خاطر اهمیت آن، لذا فرموده است: هیچکس نمی‌داند چه ثواب‌هایی که مایه روشنایی چشمان است برای آن‌ها نهفته شده است».(8)***با این اوصافی که اشاره کردید، در روایات به برکات نماز شب هم اشاره شده است؟**—برخی از آثار و برکات نماز شب عبارتند از:**پیشگیری و پاکسازی از گناه‌یکی** از عباداتی که هم در جهت پیشگیری و هم در جهت پاکسازی از گناه کارساز است، نماز شب است، رسول خدا(ص) در این باره می‌فرماید: «عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهَا مَثَآءٌ عَنِ الْإِثْمِ»(9)؛ بر شما باد به نماز شب؛ زیرا نماز شب انسان را از گناه باز می‌دارد»، علاوه بر آن نماز حسنه‌ای است که در دل‌های مؤمنین وارد شده و آثار معصیت و تیرگی‌هایی که دل‌هایشان از ناحیه سیئات کسب کرده از بین می‌برد، امام صادق(ع) در تفسیر آیه «إِنَّ الْخَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ»(10) می‌فرماید: «صَلَاةُ الْمُؤْمِنِ بِاللَّيْلِ تَذْهَبُ بِمَا عَمِلَ مِنْ ذَنْبٍ بِالنَّهَارِ»(11)؛ نماز شب گناهانی که مؤمن در طول روز مرتکب شده است را از بین می‌برد.**حل مشکلات و گرفتاری‌هایی** که دیگر از آثار نماز شب، مشکلات و گرفتاری‌ها است. در حدیثی از رسول خدا(ص) آمده است: «ای مردم هیچ کس از شما نیست مگر اینکه مشکلات و گرفتاری‌ها همچون کمربندی او را محاصره کرده است. پس زمانی که دو سوم شب گذشت و یک سوم آن باقی ماند، ملکی بر او وارد می‌شود و به او می‌گوید: ذکر خدا بگو که صبح نزدیک است. پس چنانچه او حرکت کرد و ذکر خدا را گفت، یک گره از گرفتاری‌هایش گشوده می‌شود و اگر او بلند شد و وضو گرفت و داخل نماز شد همه گرفتاری‌ها از او گشوده می‌شود. پس صبح می‌کند در حالی که همچون مردمک چشم (روشن و پاکیزه) شده است».(12)همچنین امام صادق(ع) فرمودند: «عَلَيْكُمْ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ فَإِنَّهَا سَتَةُ نَبِيِّكُمْ وَ أَدَبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ وَ مَطْرَدَةُ الدَّاءِ عَنْ أَجْسَادِكُمْ»(13)؛ بر شما باد به نماز شب خواندن، زیرا سنت پیامبرتان است و روش صالحان قبل از شما بوده و دردها را از جسم شما برطرف می‌کند»، آن حضرت در روایت دیگری می‌فرماید: «صَلَاةُ اللَّيْلِ تُحَسِّنُ الْوَجْهَ وَ تُحَسِّنُ الْخُلُقَ وَ تَطْيِبُ الرِّيحَ وَ تَدْرُ الزَّرَقَ وَ تَقْضِي الدَّيْنَ وَ تَذْهَبُ بِالْهَمِّ»(14)؛ نماز شب انسان را خوش سیما و خوش اخلاق و خوشبو می‌کند، و روزی را زیاد و قرض را ادا می‌کند و غم را می‌برد.یکی از چیزهایی که در جبهه‌ها به رزمندگان آرامش می‌داد و تحمل مشکلات و سختی‌های جنگ را برای آنها آسان می‌کرد نماز شب بود، کاظم مقدس یکی از رزمندگان جنگ تحمیلی است. او نقل می‌کند در جبهه یکی از شهدا به نام شهید «محمد لطفی» دارای یک ویژگی بسیار جالب بود. او یکی دو ساعت مانده به اذان صبح برمی‌خاست. یک پارچه روی دوشش می‌انداخت و شبیه چوپانان می‌شد. او شروع می‌کرد به خواندن چند بیت شعر و کم کم همه از خواب بیدار می‌شدند و جهت نماز شب آماده می‌شدند:شب خیز که عاشقان به شب راز کنند/گرد در باب دوست پرواز کنندهر جا که دری بود به شب در بندند/الا که در دوست را به شب باز کنندآن کس که تو را شناخت، جان را چه کند/فرزند و عیال و خانمان را چه کنددیوانه کنی هر دو جهانش بخشی/دیوانه تو هر دو جهان را چه کندبعد از مدتی حسینیّه پر از انسان‌های عاشق می‌شد و می‌دیدید که آن‌ها مشغول نماز شب و عبادت می‌شدند. البته این اقدام شهید لطفی اعتراض هیچ کس را در بر نداشت، بلکه همه خوشحال هم می‌شدند و خدا را شکر می‌کردند که در کنار چنین انسان‌های مخلصی زندگی می‌کنند.(15)**به اجابت رسیدن دعای** دیگر آثار نماز شب استجاب دعا است، امام صادق(ع) می‌فرماید: «خداوند به حضرت موسی(ع) فرمود: ای پسر عمران!... من بر دوستان خویش آگاهم. آنان هنگامی که شب می‌شود با چشمان دل متوجه من هستند ... عقوبت من در مقابل چشمان آنان متجسم می‌شود. آنان مرا می‌بینند و از روی مشاهده و حضور با من حرف می‌زنند، ای پسر عمران!... و از چشمانت در دل شب به من گریه و اشک هدیه کن (آن هنگام که همه خوابند تو بیدار شو و به ملاقات من بشتاب) و مرا بخواه و صدا بزن که خواهی دید من، هم نزدیک هستم و هم اجابت‌کننده»(16)، همچنین در روایت دیگری می‌فرماید: «مَنْ قَدَّمَ ارْبَعِينَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ فَعَا لَهُمْ ثُمَّ دَنَا لِنَفْسِهِ اسْتَجِيبَ لَهُ فِيمَهِ وَ فِي نَفْسِهِ»(17)؛ کسی که در قنوت نماز وتر، 40 مؤمن و سپس برای خود دعا کند، خداوند دعا‌های وی را مستجاب می‌گرداند.**گشایش درهای آسمان و افزایش روزی**حضرت هادی(ع) در

روایتی زیبا می‌فرمایند: «گاه هست که بنده برای نماز شب برخیزد و خواب بر وی غلبه کند، چندان که او را به راست و چپ کشاند و گاهی چانه‌اش به سینه‌اش رسد، حق تعالی امر فرماید که درهای آسمان را بگشایند و فرشتگان را ندا دهند که نظر کنید که این بنده من، در راه نزدیکی به من چه سختی‌ها می‌کشد در چیزی که بر وی واجب نساختم به امید سه چیز: یا گناهش را بیامرزم یا توبه روزیش گردانم و یا رزق و روزی او را فراوان کنم. ای فرشتگان شما را گواه می‌گیرم که من همه را بدو عطا کردم».(18) ***سیره علما برای اینکه فرزندان‌شان را به خواندن نماز شب سوق دهند، چگونه بوده است؟**- با استفاده از تحریک احساس با اسلوب داستانی این کار را انجام می‌دادند، به عنوان نمونه در وصف حالات و سلوک معنوی مرحوم شیخ جعفر کاشف‌الغطاء- از علمای بزرگ قرن سیزدهم - آمده است: شبی برای خواندن نماز شب از خواب بر می‌خیزد، فرزند جوانش را هم از خواب بیدار می‌کند و از او می‌خواهد با هم برای خواندن نماز به حرم مطهر امام علی(ع) بروند. پسرش که در آن وقت شب، برخاستن از خواب برایش سخت بود، بهانه می‌آورد، اما شیخ اصرار می‌کند که حتماً باید با هم به حرم بروند. فرزند به ناچار و با اکراه بلند می‌شود و وضو می‌گیرد و با پدر به حرم مطهر امام علی(ع) می‌روند. کنار در صحن مطهر که می‌رسند، مرد فقیری را می‌بینند که نشسته و دست به طرف مردم دراز می‌کند، شیخ جعفر از فرزندش می‌پرسد: این شخص در این وقت شب اینجا چه می‌کند؟ برای چه نشسته اینجا؟ پسرش می‌گوید: برای گدایی از مردم شیخ می‌گوید: ببین فرزندم! این آدم به خاطر مبلغ اندک، این وقت شب از خواب و آسایش دست شسته و دست به سوی مردم دراز می‌کند، آیا تو به اندازه او به وعده‌های خدا درباره شب زنده‌داران اعتماد نداری که می‌فرماید: «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»(19)؛ هیچ کس نمی‌داند چه پاداش‌های مهمتی که مایه روشنی چشمهاست برای آن‌ها نهفته شده، این پاداش کارهایی است که انجام می‌دادند، فرزند جوانش از شنیدن این جمله، به شدت منقلب می‌شود و در وجودش تحولی پدید می‌آید، به طوری که تا آخر عمر نماز شب او ترک نشد.(20) ***رسیدن به بهشت و رهایی از عذاب و آتش** رسول خدا(ص) می‌فرماید: «در قیامت پس از آنکه خداوند همه انسان‌ها را جمع کند، منادی ندا می‌کند و می‌گوید: پیش آیند کسانی که در نیمه‌های شب از بستر خواب دور می‌شدند و خدا را می‌خواندند و از خشم و غضبش بیمناک و به رحمتش امیدوار بودند. آن‌گاه جمعی پیش روند و قبل از دیگران به جایگاه‌های خود (در بهشت) وارد شوند و بعد از آنان به حساب مردم دیگر رسیدگی کنند».(21) همچنین آن حضرت می‌فرماید: «در بهشت درختی است که از آن اسب‌های ابلق سیاه و سفید با دوبال و با زینهایی از یاقوت بیرون می‌آیند. اولیاء خدا بر آن‌ها سوار می‌شوند و به هر جای بهشت بخواهند به پرواز در می‌آیند. اهل بهشت از خدا می‌پرسند، خدایا! این بندگان تو چگونه به این مقام و جایگاه رسیده‌اند که ما از آن محروم هستیم. جواب می‌شنوند: آن‌ها کسانی هستند که در دنیا شب‌ها از بستر خواب بیرون می‌آمدند و به نماز و راز و نیاز مشغول بودند، در حالی که شما در خواب بودید و روزها که شما می‌خوردید و می‌نوشتید، آن‌ها روزه می‌گرفتند و همیشه از ترس و شوق من می‌گریستند».(22) امام رضا(ع) فرمودند: «بر شما باد نماز شب! هیچ بنده‌ای نیست که در آخر شب از خواب بلند شود و هشت رکعت نماز شب و دو رکعت نماز شفع و یک رکعت نماز وتر بخواند و در قنوت نماز وتر 70 بار استغفار کند، مگر اینکه از عذاب قبر و عذاب آتش جهنم ایمن و پناه داده شود».(23) ***صحبت پایانی...** در پایان بجاست تا سخن مهم علامه طباطبایی را در این باره بیاوریم که می‌فرمود: یک روز در مدرسه‌ای ایستاده بودم که مرحوم قاضی (استاد علامه در اخلاق و عرفان) از آنجا عبور می‌کردند. چون به من رسیدند، دست خود را روی شانه من گذاردند و گفتند: ای فرزندم! دنیا می‌خواهی نماز شب بخوان، آخرت می‌خواهی نماز شب بخوان! ***پی‌نوشت‌ها:** 1- ریاحین الشریعه، ج 3، ص 61.2- همان، ص 62.3- همان، ص 61.4- همان، ص 62.5- همان-6- بهترین پناهگاه حکایات و داستان‌های نماز، ص 99.7- سجده: 17.8- تفسیر نورالثقلین، ج 4، ص 230 و بحارالانوار، ج 8، ص 93.9- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج 6، ص 337.10- هود: 114.11- الکافی، ج 3، ص 266.12- بحارالانوار، ج 84، ص 155.13- من لایحضر، ج 1، ص 472.14- ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص 42 و بحارالانوار، ج 59، ص 268.15- بهترین پناهگاه، حکایات و داستان‌های نماز، رحیم کارگر محمدیاری، 16- امالی صدوق، ص 357.17- خصال، ج 2، ص 538.18- وسائل الشیعه، ج 8، ص 151.19- سجده: 17.20- بهترین پناهگاه حکایات و داستان‌های نماز، ص 102.21- ارشاد القلوب، ج 1، ص 86.22- همان. 23- عیون الاخبار، ج 2، ص 181.